

تاریخ اسلام از آغاز تا سال چهارم هجری

(رشته تاریخ)

www.ketab.ir

دکتر اصغر قائدان

سرشناسه	:	قائدان، اصغر، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدید آور	:	تاریخ اسلام از آغاز تا سال چهارم هجری
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	چهارده، ۲۸۷ ص: مصور.
فروست	:	دانشگاه پیام نور، ۲۱۰۶. گروه تاریخ؛ ۱/۳۳
شابک	:	978 - 964 - 14 - 0153 - 7
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبای مختصر
یادداشت	:	این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شنه اف ده	:	دانشگاه پیام نور
شماره کتابشناسی	:	۳۷۶۴۴۴۵

تاریخ اسلام: از آغاز تا سال چهارم هجری

مؤلف: دکتر اصغر قائدان

ویراستار علمی: دکتر سیدجمال موسوی

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتاب و محتوای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و تریع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول مهر ۱۴۰۰

شابک: ۷ - ۰۱۵۳ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0153 - 7

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و ... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۱۴۵۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار

سیزده

۱	بخش اول - شبه جزیره ربستان (از آیین حنیف تا ظهور اسلام)
۳	فصل اول - اوضاع سیاسی، اجتماعی و دینی شبه جزیره
۳	۱-۱- موقعیت جغرافیایی شبه جزیره
۵	۲-۱- جغرافیای تاریخی شبه جزیره
۹	۳-۱- جغرافیای سیاسی شبه جزیره
۹	۱-۳-۱- دولت‌های شمال و شمال شرقی شبه جزیره
۱۰	۲-۳-۱- دولت‌های جنوب و جنوب شرقی شبه جزیره
۱۵	۴-۱- جغرافیای مذهبی شبه جزیره
۱۹	۵-۱- ادیان الهی در شبه جزیره
۱۹	۱-۵-۱- حنیف
۲۱	۲-۵-۱- یهود
۲۲	۳-۵-۱- مسیحیت
۲۳	۴-۵-۱- زرتشت
۲۳	۵-۵-۱- صابئین
۲۴	۶-۱- جغرافیای انسانی شبه جزیره
۲۶	۷-۱- زندگی اجتماعی عرب در عصر جاهلیت
۲۷	۱-۷-۱- نظام قبیله‌ای
۳۱	۲-۷-۱- ثار و خونخواهی
۳۱	۳-۷-۱- بزرگ کردن هیبت قبیله
۳۱	۴-۷-۱- جنگ و کشمکش
۳۲	۵-۷-۱- زنده به گور کردن دختران
۳۲	۶-۷-۱- تعدد زوجات
۳۴	۷-۷-۱- توجه به علوم غریبه

۳۴	۱-۷-۸- رونق تجارت و بازارها
۳۵	پرسش‌های تشریحی
۳۵	پرسش‌های تستی
۳۷	فصل دوم - مکه از پیدایش تا میلاد رسول خدا (ص)
۳۷	۱-۲- موقعیت جغرافیایی مکه مکرمه
۳۸	۲-۲- موقعیت تاریخی مکه
۴۰	۲-۳- نام‌های مکه مکرمه
۴۱	۲-۴- جایگاه آب و اجداد پیامبر (ص) در مکه
۴۱	۲-۴-۱- قُصَی بن کلاب
۴۳	۲-۲- هاشم بن عبدمناف
۴۴	۲-۳- عبدالمطلب بن هاشم
۴۷	پرسش‌های تشریحی
۴۷	پرسش‌های تستی
۴۹	فصل سوم - رسول خدا (ص) : تولد تا بعثت
۴۹	۱-۳- میلاد حضرت ختم‌الموت
۵۲	۲-۳- دوران کودکی و نوجوانی
۵۳	۳-۲-۱- ملاقات با بُخیرای داهب در سام
۵۴	۳-۲-۲- جنگ فُجَار
۵۵	۳-۳- دوران جوانی
۵۵	۳-۳-۱- حِلَف الفضول
۵۶	۳-۳-۲- تجارت با شام و دومین ملاقات با بحیر
۵۷	۳-۳-۳- ازدواج با حضرت خدیجه (س)
۶۰	پرسش‌های تشریحی
۶۰	پرسش‌های تستی
۶۳	بخش دوم - پیامبر (ص) از بعثت تا رحلت
۶۵	فصل چهارم - پیامبر (ص) از بعثت تا هجرت
۶۵	۱-۴- بعثت پیامبر (ص) و نزول فرشته وحی
۶۸	۲-۴- نزول قرآن و کیفیت آن
۶۹	۳-۴- دوران دعوت مخفی
۷۰	۴-۴- دوران دعوت علنی
۷۲	۵-۴- آغاز شکنجه‌ها و مهاجرت به حبشه
۷۴	۶-۴- محاصره در شعب ابی‌طالب
۷۶	۷-۴- حادثه آسری و معراج

۷۷	۸-۴- سفر به طائف
۷۸	پرسش‌های تشریحی
۷۸	پرسش‌های تستی
۸۱	فصل پنجم - یثرب از پیدایش تا حکومت نبوی
۸۱	۱-۵- موقعیت جغرافیایی یثرب یا مدینه النبی (ص)
۸۲	۵-۱-۱- کوه‌های مهم مدینه
۸۴	۵-۲- جغرافیای تاریخی یثرب
۸۵	۵-۳- نخستین ساکنان یثرب
۸۵	۵-۳-۳- فرزندان نوح (ع)
۸۵	۵-۲-۱- اعراب جنوبی (اوس و خزرج)
۸۶	۵-۳-۳- یهودیان
۸۷	۵-۴- مقدمات هجرت به یثرب (مدینه)
۸۷	۵-۴-۱- پیمان بکاء اوا
۸۸	۵-۴-۲- پیمان غقه درم
۸۹	۵-۴-۳- لیلۃ المیت
۹۱	۵-۵- ورود پیامبر (ص) به یثرب
۹۴	پرسش‌های تشریحی
۹۴	پرسش‌های تستی
۹۶	فصل ششم - رسول خدا (ص) از تأسیس حکومت تا فتح مکه
۹۶	۶-۱- احداث نخستین مرکز سیاسی و عبادی [مسجد النبی (ص)]
۹۷	۶-۲- پیمان‌نامه مدینه (تلاش برای تحقق جامعه مدنی)
۱۰۱	۶-۳- پیمان مؤاخاة و برادری (ایجاد همدلی و نزدیک ساختن قلوب مردم به یکدیگر)
۱۰۴	۶-۴- تغییر قبله
۱۰۶	۶-۵- آغاز درگیری‌ها (تحلیلی کلی از غزوات و سرایا)
۱۱۰	۶-۶- نخستین رویارویی همه جانبه نظامی
۱۱۰	۶-۶-۱- جنگ بدر
۱۱۳	۶-۶-۲- نبرد با یهود بنی قینقاع
۱۱۶	۶-۶-۳- غزوه احد
۱۱۸	۶-۶-۴- قتل عام مبلغان دینی
۱۲۰	۶-۶-۵- جنگ با یهود بنی نضیر
۱۲۱	۶-۶-۶- غزوه ذات الرقاع
۱۲۳	۶-۶-۷- غزوه خندق
۱۲۶	۶-۶-۸- غزوه بنی قریظه
۱۳۰	۶-۶-۹- غزوه مُرسِیع = بنی مُصطَلَق

۶-۷- حادثه افک

۱۳۲

۶-۸- صلح حدیبیه و بیعت رضوان

۱۳۲

۶-۹- مباحله با مسیحیان نجران

۱۳۵

۶-۱۰- دعوت پادشاهان و رؤسای قبایل به اسلام

۱۳۶

۶-۱۱- پاکسازی آخرین پایگاه یهود

۱۳۹

۶-۱۲- نبرد در جبهه روم و مقابله با تهدیدات خارجی

۱۴۳

۶-۱۲-۱ غزوه موته

۱۴۳

پرسش‌های تشریحی

۱۴۵

پرسش‌های تستی

۱۴۶

فصل هفتم - رسول خدا (ص) از فتح مکه تا رحلت

۱۴۸

۷-۱- بازسازی و آزادسازی مکه مکرمه از شرک و بت‌پرستی

۱۴۸

۷-۱-۱ غزوه فتح

۱۴۸

۷-۱-۲ غزوه بدر

۱۵۳

۷-۱-۳ غزوه طائف

۱۵۵

۷-۲- استمرار تهدید روم

۱۵۷

۷-۲-۱ غزوه تبوک

۱۵۷

۷-۳- حوادث سال‌های پایانی حیات رسول خدا(ص)

۱۶۰

۷-۳-۱ سنه الوفود

۱۶۰

۷-۳-۲ ابلاغ سوره براءت

۱۶۱

۷-۳-۳ آخرین حج پیامبر(ص) (حجّه الوداع)

۱۶۲

۷-۳-۴ حادثه غدیر خم

۱۶۳

۷-۳-۵ آخرین تلاش در آخرین روزها (اعزام پیام‌ها)

۱۶۴

۵-۳-۶ رحلت رسول خدا(ص) و اخبار مربوط به آن

۱۶۵

۵-۴- ویژگی‌ها و اوصاف اخلاقی و جسمی رسول خدا(ص)

۱۶۸

پرسش‌های تشریحی

۱۷۰

پرسش‌های تستی

۱۷۱

بخش سوم - دوران خلافت خلفای راشدین (۴۰-۱۱ هجری)

۱۷۳

فصل هشتم - دوران خلافت ابوبکر بن ابی قحافه (عصر ردّه ۱۳-۱۱ هجری)

۱۷۵

۸-۱- چگونگی انتخاب نخستین جانشین پیامبر(ص) در سقیفه بنی ساعده

۱۷۵

۸-۲- اوضاع سیاسی عصر خلافت ابوبکر بن ابی قحافه

۱۸۱

۸-۲-۱ ارتداد قبایل عرب، مانعان زکات و پیامبران دروغین

۱۸۲

۸-۲-۲ اعزام لشکر اسامه

۱۸۶

۸-۲-۳ آغاز فتوح (علل و عوامل)

۱۸۷

۸-۳- سیاست‌های اداری ابوبکر

۱۹۳

۱۹۶	۴-۸- شرح حال و ویژگی های ابوبکر
۲۰۱	پرسش های تشریحی
۲۰۱	پرسش های تستی
۲۰۳	فصل نهم - دوران خلافت عمر بن خطاب (عصر فتوح ۲۳-۱۳ق)
۲۰۳	۱-۹- شیوه انتخاب عمر بن خطاب به خلافت
۲۰۵	۲-۹- استمرار فتوح و گسترش اسلام (علل و عوامل)
۲۰۵	۱-۲-۹- فتح ایران و ورود اسلام به این سرزمین
۲۱۲	۲-۲-۹- تهاجم به مرزهای امپراطوری روم
۲۱۵	۳-۹- شیوه های حکومتی خلیفه دوم
۲۱۵	۱-۱-۹- امور قضایی
۲۱۶	۲-۳-۹- توسعه حد الحرام
۲۱۶	۳-۳-۹- تأسیس دیوان های جند و بیت المال و ایجاد ارتش ثابت
۲۱۸	۴-۳-۹- تعیین سوابق تابع
۲۱۸	۵-۳-۹- رسیدگی و نظارت بر اموال و اعمال کارگزاران ولایات
۲۱۹	۶-۳-۹- سخت گیری در امور مالی
۲۲۰	۷-۳-۹- سنت کردن برخی از امور
۲۲۱	۴-۹- کشته شدن خلیفه و نحوه تعیین جانشین
۲۲۳	۵-۹- شرح حال و ویژگی های عمر بن خطاب
۲۲۵	پرسش های تشریحی
۲۲۶	پرسش های تستی
۲۲۸	فصل دهم - دوران خلافت عثمان بن عفان (عصر بحران ۳۵-۲۳ق)
۲۲۸	۱-۱۰- اقدامات و شیوه های حکومت داری عثمان
۲۲۹	۱-۱-۱۰- عزل والیان شایسته و به کار گماردن وابستگان در حکومت
۲۳۰	۲-۱-۱۰- تداوم و گسترش فتوح (آغاز نبردهای دریایی)
۲۳۲	۳-۱-۱۰- کتابت قرآن
۲۳۲	۴-۱-۱۰- توسعه مسجدالحرام
۲۳۳	۲-۱۰- عوامل نارضایتی مردم از عملکرد خلیفه
۲۳۳	۱-۲-۱۰- بذل و بخشش های ناروا و بازگذاشتن دست ثروت اندوزان
۲۳۴	۲-۲-۱۰- تسامح در برابر تخلفات والیان و کارگزاران
۲۳۴	۳-۲-۱۰- برخورد با منتقدان و تبعید ناراضیان
۲۳۶	۳-۱۰- گسترش نارضایتی ها از عملکرد خلیفه به خارج از مدینه
۲۳۷	۴-۱۰- محاصره دارالخلافه توسط ناراضیان و قتل خلیفه
۲۳۹	۵-۱۰- شرح حال و ویژگی های عثمان بن عفان
۲۴۱	پرسش های تشریحی

- ۲۴۳ فصل یازدهم - دوران خلافت علی بن ابی طالب (ع) (عصر تأویل ۴۰-۳۵ هجری)
- ۲۴۳ ۱-۱۱- نحوه بیعت با امام علی (ع)
- ۲۴۶ ۲-۱۱- شیوه‌های حکومت‌داری امام علی (ع)
- ۲۴۶ ۱-۲-۱۱- عزل حکام فاسد و به‌کار گماردن شایستگان در حکومت
- ۲۴۷ ۲-۲-۱۱- اجرای عدالت اقتصادی
- ۲۵۰ ۳-۱۱- آغاز فتنه‌ها و بحران‌های داخلی
- ۲۵۳ ۱-۳-۱۱- جنگ جمل (علل و عوامل)
- ۲۵۸ ۲-۳-۱۱- جنگ صفین
- ۲۶۳ ۳-۳-۱۱- جنگ نهروان و ظهور جریان خوارج
- ۲۶۷ ۴-۱۱- شرح حال و ویژگی‌های امام علی (ع)
- ۲۷۶ پرسش‌های تشریحی
- ۲۷۷ پرسش‌های تستی
- ۲۷۹ فهرست منابع و مآخذ

مقدمه ویرایش جدید

شناخت تاریخ دین و سرنوشتی که خاتم پیامبران در آن به رسالت مبعوث شد، از آن رو با اهمیت تلقی می‌شود که قلم بر اوّلی‌الابصار فرض و واجب ساخته تا به مطالعه تاریخ پیشینیان، به هدف عبرت‌آموزی و پندپذیری پردازند و به عبارتی آن را به منزله آینه تمام‌نمایی برای ساختن بهتر حال و آینده خود مورد توجه قرار دهند. اهمیت این مطالعه از آن سبب دو چندان می‌گردد که همین کتاب آسمانی ما را سفارش کرده است تا از رفتار رسول خدا(ص) به‌عنوان «اسءای حسنه» پیروی کنیم. بنابر این شایسته است به این منظور و هدف، تاریخ مجاهدت‌ها و تأملات فزاینده آن حضرت و صحابه فداکارش را در سرزمین وحی سرمدی برای تثبیت و توسعه اسلام مطالعه و بررسی کنیم و در مجموع علل و عوامل تحولات تاریخی و رویدادهای آن را در مهم‌ترین اعصار، یعنی دوران حاکمیت پیامبر(ص) و خلفای راشدین به‌توبه بشناسیم. بیش از شش سال است که از چاپ نخست این اثر می‌گذرد، در عین مدتی که این کتاب تدریس می‌شد، اشکالات موجود از جمله غلط‌های تایپی و ویرایشی، مرا در تجدیدنظر در آن مصمّم ساخت که اینک حاصل آن پیش روی شماست. متن جدید از این جهات بر کار گذشته مزیت دارد:

۱- با ارائه مباحث و تحلیل‌های تازه، حدود ۱۰۰ صفحه بر حجم آن افزوده شد.

۲- متن کاملاً از نو بازنویسی و ویرایش ادبی شد و چندین بار هم نمونه‌خوانی

گردید.

۳- از منابع فراوان دیگری استفاده شد تا بنیان علمی اثر تقویت شود، که فهرست

پایانی مؤید این امر است.

۴- کوشش بیشتری بر ارائه مباحث و وقایع برحسب توالی تاریخی و زمان وقوع حوادث مبذول شد تا انسجام تاریخی بهتری یابد و حوادث در بستر زمانی خود تحلیل و دنبال شوند.

۵- نقشه‌هایی از اطلس سیره نبوی تألیف شوقی ابوخلیل به داخل متن الحاق شد تا برای فراگیران در درک بهتر موقعیت جغرافیایی شبه جزیره، مکه، مدینه و نیز غزوات و رخدادها کمک مؤثرتری باشد.

۶- برای هر فصل اهدافی تعریف و در پایان آن سوال‌هایی به صورت تشریحی و تستی طرح شد تا اهداف آموزشی مورد نظر براساس سرفصل‌های درس محقق گردد.

۷- نکته آخر اگرچه مزیتی به حساب نمی‌آید، ولی براساس قوانین موجود در دانشگاه ناچار اجراء آن گردیدم، انتقال استنادات و ارجاعات از پاورقی به داخل متن است که هم به نفع خوانندگان و تمرکز بر مطالب دشوار ساخت، لذا برای کاستن از ایرادات این روش که البته بیشتر برای مقاله‌نویسی مرسوم است تا تألیف کتاب، ارجاعات متوالی و منابع متعدد ترجیحاً در پایان پاراگراف‌ها یکجا جمع شد و بعضاً نیز تعدادی از آنها به ناچار به پاورقی منتقل شد تا رفت‌وآمد خوانندگان بر متن سهل‌تر گردد.

در پایان لازم است مراتب قدردانی خود را از گروه معزز تاریخ دانشگاه، به‌ویژه جناب آقای دکتر خسروبیگی و نیز جناب آقای دکتر ابوالهسن مدیرکل محترم دفتر تدوین و تولید کتب آموزشی دانشگاه پیام‌نور اعلام دارم، و نیز از خانم‌ها سمیرا محمدی و زهرا منتهایی، که حروف‌چینی مجدد و نمونه‌خوانی به این اثر را بر عهده گرفتند تشکر کنم و از خداوند برایشان توفیق طلبم. امید است تلاش‌های انجام شده در اصلاح و تکمیل این اثر، رضایت دانشجویان و فراگیران عزیز را فراهم ساخته باشد.

و من الله التوفیق

اصغر قائدان (عضو هیات علمی دانشگاه تهران)

تابستان ۱۳۹۳